

Szécsi Gábor

Nyelv, közösség, kommunikáció az elektronikus médiumok korában

A nagy kommunikációtechnológiai váltások jelentős hatást gyakorolnak az emberi gondolkodás szerkezetére és tartalmára. Az új kommunikációs technológiák elsajátítása átforgalmazza az ember külső és belső életét. Túl azon ugyanis, hogy változásokat gerjeszt az ember mentális világában, mint kultúrtörténeti folyamat egyúttal hozzájárul a társadalom szerkezetének átalakulásához, a közösségről alkotott fogalmunk módosulásához.

Ezért is fontos, hogy mind az ismeretfilozófia, mind a gyakorlat oldaláról világos kérdéseket fogalmazzunk meg a napjainkban uralkodóvá váló kommunikációs technológiák nyelvre és gondolkodásra gyakorolt hatásáról. Ezek a kérdések ugyanis kijelölhetik azokat a kutatási irányokat, amelyek mentén ez a kizárólag tudományközi módszerekkel megközelíthető problémakör elemezhetővé válik. Ennek a kísérletnek, persze, megvannak a maga történelmi gyökerei.

Martin Heidegger már 1957-ben kiemelten foglalkozott az általa „nyelvgép”-nek (Sprachemaschine) nevezett új szövegszerkesztő eszköz emberi gondolkodásra és nyelvre gyakorolt technológiai befolyásával (HEIDEGGER 1957). A „nyelvgép”, véli Heidegger, szabályozza a nyelvhasználat lehetséges módjait, mintegy irányítása alá vonja a nyelvet, és így uralja az emberi lét lényegét. Heidegger tehát, mint később McLuhan, Ong és mások, bensőséges kapcsolatot fedez fel az információs technológia és a tudat működése között. Érzékeli azt a később McLuhanék által pontosan megfogalmazott problémát, hogy az elektronikus kommunikáció miként jelenthet visszatérést az írásbeliség előtti korokat jellemző egyidejűséghez, ok-okozati egybeeséshez, a lineáris logika és általában a tudás hagyományos metaforájának felszámolásához.

McLuhan, aki az ötvenes, hatvanas években elterjedő tömegkommunikációs eszközök hatását vizsgálta, már egyértelműen hangsúlyozza, hogy az új kommunikációs technológia új környezetet teremt, és így határozza meg magának az üzenetnek a tartalmát. „A médium maga az üzenet” – írja John Culkinhoz szóló levelében (MOLINARO–MCLUHAN–TOYE 1987, 309), rávilágítva arra, hogy az emberi tudás elemévé váló új kommunikációs eszköz milyen intim viszonyban van a nyelvi jelentéssel, magával a gondolkodással.

Az alaposabb ismeretfilozófiai vizsgálódások fogalmi alapjait azonban ezen a téren McLuhan tanítványa, Ong rakta le. E fogalomkészlet által lehet ma is világosan leírni, hogy a számítógép miképpen alakítja át gondolati folyamatainkat, sőt valóságérzékünket. Ong az elektronikus médiában sajátos kommunikációs szintézist fedez fel, mégpedig olyan értelemben, hogy az új kommunikációs technológia közegében feloldódnak a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat kettősségét. Ez a szintézis sajátos élőnyelviségben ölt testet, amely mintegy újraformálja az emberi létet, s egyúttal egy újfajta közösség forrásává is válik.

Tanulmányomban tehát Ongék feltevései mentén haladva az elektronikus kommunikáció sajátos nyelvi világát s annak gondolkodásunkra, közösségfogalmunkra gyakorolt hatását vizsgálom. Elemzéseim során abból a többek által osztott feltevésből indulok ki, hogy az elektronikus kommunikációs technológiák – legyenek azok „monologikusak” (pl. rádió, televízió, internet) vagy „dialogikusak” (pl. mobiltelefon)¹ – megjelenése és elterjedése átalakítja elménk szerkezetét, csoporttudatunkat, sőt közösségi életünket. Egy új kultúra hordozóivá válnak, amelyet viszont egy új típusú nyelv alapoz meg. S ez az új típusú nyelv nem csupán egy új közösségfogalom forrásául szolgál, de meghatározó szerepet kap új közösségi formák kialakulásában is. Céloom tehát, hogy rávilágítsak e folyamat alapjaira és következményeire, mégpedig a következő állítások kifejtésével és igazolásával:

1. Az elektronikus kommunikációs technológiák elterjedésével a közösségről alkotott fogalmunk mind bonyolultabbá válik.

2. Ez az összetett közösségfogalom az elektronikus kommunikáció közösségi viszonyokat meghatározó, sajátos képszerű nyelve révén ragadható meg.

KÖZÖSSÉGFOGALOM ÉS KOMMUNIKÁCIÓS TECHNOLÓGIA

Mivel a fenti kijelentések arra a feltevésre épülnek, hogy közösségfogalmunkat a vele kapcsolatos nyelvi kommunikatív cselekvések fogalmi megjelenítéséhez belső kapcsolat fűzi, mindenekelőtt e belső kapcsolat lényegét kell tisztáznunk. Ennek első lépéseként induljunk ki abból a hipotézisből, hogy e fogalmunk tartalmát – miként más fogalmainkét is – különböző, a fogalomhoz kapcsolódó nyelvi kommunikációs szituációk fogalmi megjelenítése táplálja! Közösségfogalmunk összetettségét ilyen értelemben a vele kapcsolatban rögzített nyelvi, cselekvési helyzeteket megjelenítő fogalmi kapcsolatok száma határozza meg. Minél szélesebb a közösségről alkotott fogalmunkat ilyen módon magában foglaló képzettársítási tartomány, annál összetettebb maga a közösségfogalom is.

A fentiekből következik, hogy amennyiben nő a kommunikáció közösségleg meghatározott formáinak száma, s ezáltal szélesedik a kommunikációs lehetőségek köre is, újabb és újabb nyelvi kommunikációs helyzetek fogalmi reprezentációi árnyalhatják, gazdagíthatják a közösségfogalmunkat magában foglaló fogalmi hálót, s ezáltal közvetve magát a közösségfogalmat is.

Ez a folyamat játszódott le több felvonásban abban a kultúrtörténeti korszakban, amikor is a szóbeli kommunikáció dominanciáját felszámolta az írásbeliség elterjedése, uralkodó kommunikációs technológiává válása. Az írásbeliség megjelenésével összetettebbé váló fogalmi világ és az annak megragadására szemantikai és szintaktikai szerkezete révén mindinkább alkalmassá váló, analitikus nyelv új dimenziókat nyitott a fogalmi elemzés előtt, amely révén lehetőség nyílt az összetettebbé vált, erős szociológiai árnyalatokkal is bíró közösségfogalom meghatározására.

Ezt az írásbeliség kultúrájában kiérlelt komplex közösségfogalmat tette még összetettebbé az elektronikus médiumok elterjedése, mégpedig azáltal, hogy az írásbeliség mellett megjelenő új kommunikációs technológiák révén újabb és újabb kommunikációs formák és helyzetek fogalmi megjelenítésére nyílt lehetőség. Az írásbeli kommunikáció, televíziónézés, internetezés, a mobiltelefon használata együttesen olyan sokfé-

¹Ezen a ponton a Kenneth J. Gergen által az elektronikus médiumok két alapvető típusának jelölésére bevezetett terminusokat használom. Lásd GERGEN 2002, 228–231.

le kommunikációs helyzetet teremt, hogy az azok fogalmi megjelenítésének részeként rögzült közösségfogalmunk komplexitásának megragadásához az írásbeliség kultúráját jellemző, analitikus nyelv nyelvtani és jelentéstani szerkezete egyre kevésbé bizonyul elegendőnek. Úgy tűnik, hogy erre a feladatra sokkal alkalmasabb lehet az a sajátos, képszerű nyelv, amely az elektronikus kommunikáció közegében fejlődik ki és válik az információátadás mind többek által elfogadott eszközévé.

Az elektronikus médiumok elterjedése egy, az írásbeliség elsődlegességét megszüntető új kommunikációs kultúra alapjává vált. E kommunikációs kultúrát pedig a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat új médiatérben érzékelhető közeledése jellemzi, amely a rádiózás, televíziózás teremtette „másodlagos szóbeliség” megjelenése, de még inkább az internetes, mobiltelefonos és ezen belül is a kép, szöveg, beszéd egyidejű komplexen transzmisszióját feltételező, multimédiás kommunikációs, üzenettovábbítási technikák elterjedése óta hogy egyre nyilvánvalóbb nyomokat a nyelvben.

A szóbeli és írásbeli nyelvhasználati sajátosságok közeledésének vannak egészen konkrét, már most jól megfigyelhető jelei. Gondoljunk például azokra a kapcsolattartó szövegekre, amelyeket ugyan írásban rögzítünk, mégis közelebb állnak az élőnyelvi megnyilatkozásokhoz! Az e-mail, SMS vagy MMS üzenetek grammatikai, stilisztikai jellemzői egy különös, az írásbeliség köntösébe bújtatott szóbeliség jegeit mutatják.

Ezek a szóbeliségre jellemző grammatikai, stilisztikai eszközök azonban sokkal tudatosabban épülnek be a szövegekbe, nem egyszer bonyolult jelentéstartalmak kifejezésére, mint az orális megnyilatkozások esetében. Az írásbeli kommunikáció során ugyanis minden időbeli korlát ellenére képes arra a közlő, hogy áttekintse a megfogalmazottakat, reflektáljon a rögzített nyelvi konstrukciókra. A szóbeli kommunikációt jellemző elemeknek így komoly stilisztikai jelentése, értéke lehet: használatukkal az üzenetet megfogalmazó személy jelzi, hogy elfogadja és alkalmazni kívánja egy, az SMS, MMS, e-mail kommunikáció köré szerveződő nyelvi közösség szabályait. Azaz nem pusztán azért mellőzi például az összetett mondat szerkezeteket, hosszabb szakvakat, elvont kifejezéseket, mert az elektronikus üzenetküldés komoly időbeli korlátokat szab, és ily módon reprodukálja a szóbeli kommunikáció sajátosságait, hanem azért is, mert ezáltal egyértelművé kívánja tenni valamely, a nyelvhasználat bizonyos formáit elfogadó közösséghez való tartozását, s azt, hogy ez a kötődés nagyon is tudatos választás eredménye.

Az új kommunikációs nyelv megszületése és elterjedése tehát az írásbeliség kínálta nyelvi és fogalmi lehetőségeket jól ismerő ember nagyon is tudatos választásának eredménye, aki úgy gondolja, hogy e nyelv használatával eredményesen kapcsolódhat be a mind jobban felgyorsuló és globálissá váló információáramlásba, és világosabban fejezheti ki a mindennapjait meghatározó fogalmi összefüggéseket vagy éppen emóciókat egy adott helyi közösség tagjai számára. Az elektronikus médiatérben megszülető kommunikációs nyelv tehát integrálja a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat bizonyos jellemzőit. Alapvetően ebből fakad sajátos képi jellege is, amelynek, persze, megvan a maga jelentéstani és szintaktikai ismérvei.

Ennek lényege pedig, hogy noha ez az új kommunikációs nyelv szintaktikai szerkezetét, nyelvtani sajátosságait tekintve közelebb áll a szóbeliség nyelvéhez, jelentéstani oldalról jóval összetettebb annál. Ez az új kommunikációs kultúra tehát nem felváltja, hanem kiegészíti az írásbeliség kultúráját. Ezért „noha az új szóbeliség” olvashatjuk a kiváló médiakutató, Walter J. Ong *Orality and Literacy* című munkájában, „feltűnő hasonlóságokat mutat a régivel: részvételi misztikájában, a közösségi érzés fokozá-

sában, a jelen pillanatra összpontosításában, még az állandó fordulatok használatában is [...], lényegét tekintve ez egy akartabb és tudatosabb szóbeliség, mely állandó jelleggel az írás és nyomtatás használatára alapozódik” (ONG 1982, 136).

JELENTÉS ÉS KÉPSZERŰSÉG AZ ÚJ KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRÁBAN

A nyelvi és képi elemek multimediális együttélése, valamint a szóbeli és írásbeli kommunikáció nyelvének ebből fakadó közeledése tehát egy új kommunikációs kultúra, egy „tudatosabb szóbeliség” megalapozásával járul hozzá a gondolkodás szerkezetének, tartalmának megváltoztatásához, a tudat szerkezetének átalakulásához.

A fentiekből kiindulva a „képszerű nyelv” kifejezést nem csupán a szöveges és képi elemek szoros integrációjának jelölésére használok,² hanem olyan jelentéstani kategóriaként is, amely a fogalmi és képi gondolkodás sajátos szintézisének nyelvi közegeire utal. Ez az újonnan kifejlődő nyelv elsősorban attól válik képszerűvé, hogy mind több olyan – nem egyszer bonyolult – összefüggésre utaló elemet tartalmaz, amelynek jelentéstartománya nem gondolati reflexió eredményeként megnevezett fogalmi kapcsolatra épül, hanem fogalmi viszonyok közvetlenül nem reflektált széles képzet-társítási tartományát fogja át. Más szóval, egy sajátos metaforikus nyelv van születőben, amelynek sokkal inkább az a rendeltetése, hogy megmutassa, képekbe foglalja a világot, hogy ezzel a wittgensteini fordulattal éljünk, semmint, hogy újabb kategóriák és fogalmak segítségével elemezze, felbontsa azt. Használatával láttatni, érzékeltetni s nem analizálni akarjuk a bonyolult fogalmi összefüggéseket. A nyelvhasználó szándéka erősen emlékeztet bennünket az írást nem ismerő kultúrák prédikátorainak, költőinek, filozófusainak szándékaihoz, azzal az Ong által is hangsúlyozott különbséggel, hogy ez az elektronikus médiumok korában kialakuló nyelv tudatos választás eredménye, amely révén a „másodlagos szóbeliség” embere már feltárt fogalmi kapcsolatokat próbál beágyazni a még bonyolultabb összefüggések rendszerébe úgy, hogy az ily módon felismert viszonyokat széles jelentéstartományú kifejezésekkel, a bonyolult összefüggések megbontása nélkül kívánja érzékeltetni és megragadhatóvá tenni.

Ez a folyamat természetesen maga után vonja a nyelvtani szerkezetek leegyszerűsödését is. Ezeknek a komplex jelentéstartományú kifejezéseknek az alkalmazása ugyanis szükségtelenné teszi a fogalmi elemzés talaján kifejlődő bonyolultabb nyelvtani szerkezetek, például többszörösen összetett alárendelő mondatok alkalmazását.

Ez az erőteljes jelentéstani tömörítés az új nyelvi elemek megjelenése mellett egyúttal a meglévők eddigiektől eltérő használatához is vezet. Bizonyos kifejezéseink jelentéstartománya kiszélesedik, újabb és újabb fogalmi kapcsolatokat ölelve fel. Ezáltal összetettebbé válik a jelölés fogalmát magában foglaló s alapvetően különböző kommunikációs helyzeteket megjelenítő fogalmi viszonyok képzet-társítási hálózata is. E folyamat gyümölcse például közösségfogalmunk megváltozása, összetettebbé válása is. Ez a fogalom ugyanis korábbi elemzések eredményeként kristályosodott ki és vált különböző kommunikatív cselekvések tárgyává. Ennek eredményeként szűkül folya-

² Erről a sajátos „képies” nyelvről olvashatunk kiváló elemzést Nyíri Kristóf *Az MMS képfilozófiájához* című írásában (NYÍRI 2002, 213–231). Nyíri ebben a munkájában a multimediális kommunikáció jelentősége mellett érvelve hangsúlyozza, hogy ez a fajta kommunikáció a kommunikációs technológiák új szintézisét alapozhatja meg. Miként Nyíri írja: „[...]a hangban, írásban és grafikában egyidejűleg zajló kommunikáció az emberi kohézió magasabb szintjét teremti meg és tartja fenn, mint ezen dimenziók bármelyike egymagában” (uo. 231).

matosan magának a „közösség” szónak is a jelentéstartománya a fogalmi viszonyok egy meghatározott csoportjára.

E fogalmi viszonyok azonban a televíziózó, internetező, mobiltelefon segítségével kapcsolatot tartó ember már említett képszerű nyelvének keretei között nem újabb logikai elemzés révén válnak bonyolultabb fogalmi összefüggések képzettársítási tartományának elemeivé. Ennek oka, hogy a „másodlagos szóbeliség” kultúrájának embe-re a kommunikációs helyzetek számának növekedésével, az újabb kommunikációs lehetőségek megjelenésével bonyolultabbá váló közösségfogalmat nem felbontani akarja az írásbeliség kultúrájában gyökerező elemzési módszer segítségével, hanem „láttatni”, „érezkeltetni”, hogy az a maga teljességében, komplexitásában váljon megragadhatóvá. E törekvésnek jelentéstani következményeként a „közösség” szó jelentéstartománya a korábbiakhoz képest több fogalmi csomópontot ölel fel, azaz az adott kifejezés képszerűvé válik.

INFORMÁCIÓ ÉS KÖZÖSSÉG

Nem vitás, hogy az összetettebb közösségfogalom következményeként maga a csoporttudat is bonyolultabb lett, amit Ong a „másodlagos szóbeliség” kultúráját az „elsődleges szóbeliség” kultúrájától megkülönböztető sajátosságnak tekint. „A másodlagos szóbeliség által gerjesztett csoporttudat”, írja Ong, „azonban sokkal átfogóbb az elsődleges szóbeliség által előidézettnél – erre utal McLuhan a „globális falu” kifejezéssel” (ONG 1982, 136).

Ong szerint az új közösségfogalomra épülő csoport-hovatartozás nagyon is tudatos választás eredménye. Szemben az írásbeliség előtti szóbeli kultúrák tagjainak csoportközpontúságával, amelynek viszont akkoriban még nem volt alternatívája. A „másodlagos szóbeliség” által gerjesztett csoportközpontúság tudatos jellege abból fakad, hogy a közösséggel kapcsolatos vélekedéseink háttérben rejlő fogalmi viszonyok már elemzett formában s ezért tudatos választás eredményeként válnak új fogalmi összefüggések elemévé, amelyekre aztán olyan metaforikus tartalmú kifejezésekkel utalnak, mint amilyen pl. a McLuhan által alkotott „globális falu” elnevezés. Vagy miként Ong fogalmaz a szóbeliség kommunikációs kultúráját jellemző közvetlenség kapcsán: „amíg az elsődleges szóbeliséget jellemző spontaneitás az írásbeliségben gyökerező analitikus gondolkodás hiányából fakad, addig a másodlagos szóbeliségből eredő közvetlenség már egy analitikus reflexió eredményeként felvállalt spontaneitás. Vagyis cselekvéseinket úgy tervezzük meg, hogy azok teljes egészében spontánnak tűnjenek” (uo. 136–137).

Látjuk tehát a fentiek alapján, hogy a „másodlagos szóbeliség” korában kifejlődő közösségfogalom milyen erősen kötődik ahhoz a képszerű nyelvhez, amely elsősorban a monologikus médiumok használatában gyökerezik. E közösségfogalom kialakulásához azonban nagymértékben hozzájárul a mobiltelefon mint dialogikus médium használatára épülő kommunikáció is. Mégpedig oly módon, hogy ez a fajta kommunikációs technika felgyorsítja a „másodlagos élőnyelviség” keretei között kibontakozó és a megváltozott fogalmi világért módjának megváltozásáért felelős sajátos, képszerű nyelv elterjedését.

A mobiltelefon használatával, az SMS és MMS szolgáltatások igénybevételével nem egyszerűen kommunikációs szokásaink változnak meg, hanem a nyelv is, amely révén kommunikálunk. Azzal, hogy hétköznapi vagy éppen üzleti ügyeinket mind gyakrabban

intézzük mobiltelefonon, újabb és újabb kommunikációs helyzetek fogalmi megjelenítéseibe ágyazottan válik mind összetettebbé közösségfogalmunk. Ez az összetettebb fogalom az állandó elérhetőség érzésével párosulva egy új, az egyén elszigeteltség-érzetét az elérhetőség folyamatos lehetőségében feloldó, globális közösség képzetét kelti a kommunikációs aktus adójában és vevőjében egyaránt.

Más szóval, a mobilkommunikáció azzal válhat az Ong által is jelzett új csoporttudat forrásává, hogy közvetíti és felerősíti azokat a jelentéstani változásokat, amelyek közösségfogalmunk összetettebbé válásához vezetnek. Mégpedig elsősorban azzal, hogy e fogalmunk jelentéstartományát új típusú, az elektronikus médiumok használatához kötődő kommunikációs helyzetek fogalmi megjelenítésével gazdagítja.

Nem véletlenül került tehát a mobilkommunikáció hatásait vizsgáló kortárs elméletek közösség-meghatározásainak gyűjtőpontjába a kommunikációs szituációkban formálódó információ átadásának és befogadásának folyamata. Másképpen fogalmazva, a „másodlagos szóbeliség” nyelvét jellemző képi tömörítés közösségfogalmunk információközpontú értelmezésének irányába hat és e folyamat háttérében egyértelműen kimutatható a mobiltelefon mind gyakoribb használata is. A továbbiakban erre az információközpontú közösségértelmezésre szeretnék röviden kitérni, egy lehetséges definícióval gyarapítva az újabban született meghatározások körét.

Adott tehát egy, a kommunikációs formák és lehetőségek számának növekedésével összetettebbé váló közösségfogalom, amelyet egy sajátos képszerű nyelv a maga teljességében képes megragadni és működtetni a közösséggel kapcsolatos kommunikációs folyamatok, illetve a közösség fogalmára irányuló reflexió során. Ennek következményeként közösségfogalmunk még erőteljesebben ágyazódik be a kommunikatív cselekvéseket az információátadás és -befogadás helyzeteit megjelenítő fogalmi kapcsolatok képzettársítási rendszerébe. Sőt, ez a fogalom számos értelmezési kísérletben mintegy feloldódnak látszik a kommunikációs interakciókat megjelenítő fogalmi kapcsolatok hálózatában. Ezekben a megközelítésekben egy közösség határait az információátadás, a kommunikációs tranzakció hatékonysága jelöli ki, azaz a közösség egyfajta információközösségként jelenik meg. Gondoljunk például a már emlegetett „globális falu” mellett olyan kifejezésre, mint a „táv-jelenlét”³.

Erre a jelenségre világít rá például Herbert Hrachovec a monologikus médiumok aspektusából, amikor így fogalmaz: „[a]z eredményeket jól ismerjük: a telefon, a rádió, a tévé és az Internet egyfajta szemiotikai globalizációt kínálnak, azaz olyan szimbólumrendszereket, amelyekre már nem érvényesek a hagyományos beszéd, írás és nyomtatás korlátai” (HRAHOVEC 2003, 109). S ugyancsak erre az értelmezési módra utalnak Nicola Green szavai, aki viszont a dialogikus médiumok, elsősorban a mobilkommunikáció oldaláról közelíti meg a közösségfogalom újra-meghatározásának problémáját: „[a]z internethez és a »virtuális« közösségekhez hasonlóan így a »mobilközösségek« értelmezésének is túl kell lépnie a »közösségek mint érdekcsoportok« fogalmán (amely csoportok alapja a megtestesített liberális egyén autenticitása és »joga a magánszférához«), sőt a »közösségek mint személyközi és közös helyen kialakuló kapcsolatok« hagyományos szociológiai fogalmán is (amely kapcsolatok alapjai a rokonságon vagy azonos társadalmi csoporton belüli közvetlen ráhatások). Ehelyett a »közösségek mint bizalmi folyamatok« (amelyek alapja a közvetett, személyközi, szervezeti bizonytalanság és kockázat kölcsönös, reciprok és ismételt kialakítása) fogalom felé

³ Ez utóbbi kifejezéssel találkozhatunk például H. Hrachovec *Mediated Presence* című tanulmányában is. (HRAHOVEC 2003, 105-115.)

kell mozdulnunk.” (GREEN 2003, 53.) A Green által sugallt közösségfelfogás – miként oly sok más értelmezési kísérlet – arra a tényre világít rá, hogy az elektronikus kommunikációs technológiák elterjedésével a közösséget egyre kevésbé tekintjük közvetlen személyközi kapcsolatok együttesének, és sokkal inkább közelítjük meg úgy, mint a közvetlen és közvetett emberi interakciókat egyaránt felölelő jelképes folyamatot. Meghatározásakor sokkal inkább a globalitás, semmint a lokalitás elvét működtetjük. Vagyis eltávolodunk attól a XIX. század eleje óta képviselt állásponttól, amely a „racionálisan mechanizált, távoli” emberi kapcsolatokra épülő társadalommal (Gesellschaft) a közösségi létet mint közvetlen, szerves emberi kapcsolatok, kölcsönös viszonyok együttesét állítja szembe.⁴

Ennek oka pedig a közösségfogalmunkat felölelő képzettársítási tartomány kiszélesedése, amely így egyaránt magában foglalja a közösségi létet meghatározó közvetlen és közvetett emberi viszonyok fogalmi megjelenítését. Ezt a folyamatot gyorsítja fel az elektronikus médiumok használatával kifejlődő képszerű nyelv, amelynek jelentéstani szerkezete új lehetőségeket kínál ezeknek az összetettebb fogalmak megragadására és értelmezésére.

A „közösség” szó használata ezért járhat ma együtt az eddigieknél átfogóbb, ha úgy tetszik, globális természetű közösségkritériumok meghatározásának igényével. Ezek a közösségkritériumok a televízió, internet, mobiltelefon használatával globalizálódó kommunikációs tér sajátosságainak leírásából vezethetők le. Vagyis belső kapcsolatban vannak az információközvetítés hatékonyságának globális feltételeivel. E feltételek (pl. a közös információs bázis, bizalmi viszonyok kölcsönös kialakulása stb.) közösségformáló tényezőkként járulnak hozzá a közösség méretével, szerkezetével, működésével kapcsolatos képzeteink módosulásához.⁵

Sugallhatják például az alábbi meghatározást is: *közösségen a hatékony információközvetítésre irányuló kommunikatív cselekvések bizonyos szabályait egyöntetűen elfogadó és alkalmazó emberek közötti viszonyok együttesét értjük.*

Természetesen az elektronikus kommunikáció korában összetettebbé vált közösségfogalmunk számos más meghatározásra is sarkallhat bennünket. Ezek a meghatározások nyilván különböző módon közelítenék meg az információ közösség- és tudásszervező jellegét. Egy valamiben azonban, úgy gondolom, közösnek kell lenniük: valamennyinek építenie kell azoknak a fogalmi és nyelvi változásoknak az elemzésére, amelyek az elektronikus médiumok korában átszervezik gondolkodásunkat, tudatunk szerkezetét és ezáltal emberi kapcsolatainkat is.

Ilyen elemzések révén tudjuk ugyanis az új kommunikációs technikát tudásfolyamataink komponenseként megközelíteni és megfigyelni, mi történik velünk, miközben együttműködünk a szóban forgó technológiával. S mindez azért lehet fontos, mert az elektronikus médiumokkal való kölcsönhatás megértésének elmélyülésével egyúttal önmagunkról is teljesebb képet kaphatunk. Rávilágíthatunk arra, hogyan válhat a nyelvi kommunikáció olyan közösségteremtő cselekvéssé, amely nem csupán a közössé váló információt formálja, de magát a kommunikáló embert és annak társadalmi kapcsolatait is.

⁴ A fogalmi dichotómiával kapcsolatban lásd pl. F. Tönnies: *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887) című munkáját, amely magyar nyelven *Közösség és társadalom* címmel olvasható (TÖNNIES 1983).

⁵ Szép példákat találunk a közösség információközpontú meghatározására Nyíri már idézett, *Az MMS képfilozófiájához* (NYÍRI 2002, 19–40) című tanulmányában.

IRODALOM

- GERGEN, Kenneth J. 2002. The Challenge of Absent Presence. In J. E. Katz and M. A. Aakhus (ed.): *Perpetual Contact. Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*. Cambridge: Cambridge UP, 228–231.
- GREEN, Nicola 2003. Community Redefined: Privacy and Accountability. In Nyíri K. (ed.): *Mobile Communication. Essays on Cognition and Community*. Vienna: Passagen Verlag, 43–56.
- HEIDEGGER, Martin 1957. *Hebel – Der Hausfreund*. Pfullingen: Günther Neske.
- HRAHOVEC, Herbert 2003. Mediated Presence. In K. Nyíri (ed.): *Mobile Communication. Essays on Cognition and Community*. Vienna: Passagen Verlag, 105–115.
- MCLUHAN, Marshall 1962. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- MEYROWITZ, Joshua 1985. *No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. New York – Oxford: Oxford UP.
- MEYROWITZ, Joshua 2005. The Rise of Glocality. New Senses of Place and Identity in the Global Village. In Nyíri K. (ed.): *A Sense of Place. The Global and the Local in Mobile Communication*. Vienna: Passagen Verlag, 21–30.
- MOLINARO, Matie – MCLUHAN, Corrine – TOYE, William. (eds.) 1987. *The Letters of Marshall McLuhan*. New York: Oxford UP.
- NYÍRI Kristóf – SZÉCSI Gábor (szerk.) 1998. *Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig*. Budapest: Áron.
- NYÍRI Kristóf 2002. Az MMS képfilozófiájához. In Nyíri K. (szerk.): *Mobilközösség – Mobilmegismerés*. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete, 213–231.
- NYÍRI Kristóf (ed.) 2003. *Mobile Democracy. Essay on Society, Self and Politics*. Vienna: Passagen Verlag.
- NYÍRI Kristóf (ed.) 2005: *A Sense of Place. The Global and the Local in Mobile Communication*. Vienna: Passagen Verlag.
- NYÍRI Kristóf 2004. *Vernetztes Wissen: Philosophic im Zeitalter des Internets*. Wien: Passagen Verlag.
- ONG, Walter J. 1967. *The Presence of the Word*. New Haven – London: Yale UP.
- ONG, Walter J. 1982. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. London – New York: Methuen.
- SZÉCSI Gábor 2003. Language and Community in the Age of Electronic Media. In Nyíri K. (ed.): *Mobile Democracy. Essays on Society, Self and Politics*, 115–122.
- SZÉCSI Gábor 2003. *A kommunikatív elme. A nyelvi kommunikáció fogalmi alapjai*. Budapest: Áron.
- SZÉCSI Gábor 2005. Electronic Communication and Semantic Globalization. In Nyíri K. (ed.): *A Sense of Place. The Global and the Local in Mobile Communication*, 91–97.
- TÖNNIES, Ferdinand 1983. *Közösség és társadalom*. Budapest: Gondolat.